

Projektrapport Kemiska risker och smitta 2020–2021

(3 bilagor)

1. Sammanfattning

Arbetsmiljöverket har under två år, 2020 och 2021, inspekterat arbetsgivare utifrån kemiska risker och smittrisker som finns i arbetsmiljön. Vi har hanterat arbetsmiljöfrågor kopplat till covid-19, radon, Reach och kemiska risker.

Vi har nått ut till flera tusen arbetsgivare under våra inspektioner samt via medier och branschorganisationer. Vår intention har varit att höja arbetsgivares kunskaper om de arbetsmiljörisker som finns och om hur de ska arbeta förbyggande med kemiska risker och risker för smitta.

Vi har också, i ett nytt läge med en världsomfattande pandemi, ställt om till digitala inspektioner för att fortsätta att nå ut till många arbetsgivare.

På de arbetsplatser som vi har inspekterat och återbesökt ser vi att arbetsgivarna har fått större kunskaper om hur man förbygger kemiska risker och risker för smitta för arbetstagare. Det betyder att liv och hälsa har räddats.

Vi har också startat en inspektionsinsats mot en av samhällets viktigaste aktörer: räddningstjänsten. Den insatsen kommer att avslutas under våren 2022 och redovisas i bilaga 3.

2. Bakgrund

Kemiska risker finns i princip på alla arbetsplatser. Varje år är det också många arbetstagare som avlider till följd av sjukdomar som är orsakade av farliga

ämnen som de utsatts för i arbetet, enligt Arbetsmiljöverkets kunskapssammanställning 2019:3 om arbetsrelaterad dödlighet, delrapport 1.

Kemikalieanvändningen ökar i samhället. En hel del nya ämnen tillkommer, och en del ämnen som använts under en längre tid, har genom ny kunskap visat sig farligare än vad vi tidigare visste. Cancerframkallande, allergiframkallande, reproduktionsskadliga och mutagena ämnen är alla sådana som kan orsaka svåra tillstånd och sjukdomar hos den som blir utsatt.

Under 2018 och 2019 hade EU breda kampanjer om att jobba säkert med farliga ämnen, där Arbetsmiljöverket deltog. Det framkom att mer behöver göras på arbetsplatserna.

Arbetsgivare behöver bli bättre på att undersöka och riskbedöma vilka kemikalier som de använder och som bildas på arbetsplatsen. De behöver förstå vikten av att dokumentera sina riskbedömningar för att det ska bli möjligt att följa upp vilka risker som finns och vad som är gjort för att minska eller ta bort dem. Men dokumentationen ska också visa att rätt åtgärder sattes in.

Arbetsmiljöverket ville också kontrollera hur de omarbetade och uppdaterade föreskrifterna inom området efterföljs, såsom "Smittrisker" (AFS 2018:4) och "Medicinska kontroller i arbetslivet" (AFS 2019:3).

Det var bakgrunden när vi formade inspektionsaktiviteterna i projektet. När sedan pandemin kom blev inspektionerna inom området smitta en prioriterad insats med koppling till covid-19.

Under 2019 genomförde vi en pilotinsats med att inspektera räddningstjänstens övningscontainrar, där de övar på att släcka bränder under olika förhållanden. I pilotinsatsen såg vi brister i att vissa övningscontainrar inte var CE-märkta, men också brister i andra delar av räddningstjänstens arbetsmiljöarbete. Därför påbörjade vi inspektioner mot räddningstjänsten i september 2021, och de avslutas i maj 2022. Aktiviteten kommer därför att redovisas i en separat bilaga till rapporten under 2022.

Radon

Flera olika myndigheter ansvarar för radonfrågan i Sverige. Strålskyddsmyndigheten har tagit fram en handlingsplan där Arbetsmiljöverket ingår eftersom radon räknas som en kemisk arbetsmiljörisk om det finns på arbetsplatsen. Strålsäkerhetsmyndigheten uppskattar att radon i inomhusluft orsakar omkring 500 lungcancerfall varje år i Sverige. Det indikerar hur allvarlig risken med radon är.

Reach

Det finns ett EU-direktiv som säger att EU-länder måste kontrollera de företag som omfattas av Reach-förordningen. Syftet med den förordningen är att alla kemikalier som importeras eller tillverkas inom EU ska kunna användas på ett säkert sätt genom hela sin livscykel. Arbetsmiljöverkets uppdrag är att kontrollera att arbetsgivare i Sverige, genom sitt systematiska arbetsmiljöarbete, säkerställer att de följer kraven i förordningen.

3. Syfte, mål och avgränsningar

Syftet med tillsynen har varit att kontrollera att arbetsgivarna systematiskt förebygger arbetsmiljörisker, med särskild fokus på kemiska risker och smitta. Vi har gjort inspektioner och haft kontakter med medier och branschorganisationer, för att öka arbetsgivarnas kunskaper om sitt ansvar för att undersöka, riskbedöma och åtgärda riskerna i deras arbetsmiljö. Ett viktigt mål har också varit att öka arbetsgivarnas förståelse för att det finns regelverk, föreskrifter och bestämmelser som säger hur man ska hantera sina kemiska arbetsmiljörisker samt att de som arbetsgivare måste känna till vilka kemiska arbetsmiljörisker och risker för smitta som finns på deras arbetsplats.

Inspektionerna har riktat sig till ett brett urval av arbetsplatser och arbetsgivare eftersom kemiska risker och risk för smitta finns på större delen av den svenska arbetsmarknaden.

4. Tillvägagångssätt - upplägg

Coronapandemin har självklart påverkat projektet. I början planerade vi tillsynsaktiviteter med fokus på kemiska risker och smitta, med fysiska inspektioner på plats, men i mars 2020 fick vi snabbt tänka om. Vissa aktiviteter inom projektet fick vi pausa inför framtiden, och andra avbröt vi i förtid. Detta medförde att vi kunde ställa om verksamheten och fokusera på tillsyn mot smittrisker. Telefon- och webbmöten via Skype gav nya verktyg och möjlighet att inspektera trots pandemin.

I juni 2020 påbörjade vi därför inspektionerna med inriktning på smittrisker. De första branscherna var väktarbolag och detaljhandel, följt av förskolor. Under pandemin utökade vi sedan urvalet eftersom vi såg att risken för smittspridning för arbetstagarna var större i branscher där man inte kan arbeta på distans. Vi gjorde de flesta inspektionerna via telefon, med korta samtal som hade fokus på risk för smitta av covid-19.

Kunskapen om viruset som orsakar covid-19 ökade och förändrades snabbt under 2020 och 2021. Vi har hållit oss uppdaterade för att anpassa tillsynen efter senaste kunskapsläget samt virusets mutationer och smittvägar.

Vi ville på bästa sätt stödja arbetsgivarna i sitt förebyggande arbetsmiljöarbete, och ge dem möjlighet att förbereda sig inför inspektionerna, och därför utformade vi föránmälningar med tydlig information om vilka områden som skulle inspekteras. Vi skickade också ofta ut mail inför inspektionen med länkar till vår hemsida, digitala broschyrer med mera.

Eftersom pandemin har varit ett stort fokus för hela samhället har vi haft en ständigt pågående kommunikation med journalister och parterna på arbetsmarknaden, för att nå ut till allmänheten och de arbetsgivare som inte har blivit inspekterade. Även vår hemsida har i möjligaste mån innehållit uppdaterad kunskap, och den har anpassats för att arbetsgivare lätt ska hitta information som är relevant för deras verksamhet.

5. Resultat

Kemiska arbetsmiljörisker

Under 2020 inspekterade vi drygt 400 arbetsställen med fokus på kemiska arbetsmiljörisker. Vid 82 procent av inspektionerna ställde vi krav på åtgärder. Inspektionerna visar bland annat att det finns brist på kunskap om hur man systematiskt ska arbeta med att undersöka, förteckna och dokumentera de åtgärder som behövs utifrån riskbedömningen.

En annan brist gäller märkningen av rörledningar och behållare med kemiska riskkällor. Arbetsgivare behöver bli mer medvetna om att märkning av rör och behållare minskar risken för att arbetstagarna använder innehållet på ett felaktigt sätt. Det är en viktig åtgärd för att förebygga olyckor, ohälsa och dödsfall på arbetsplatser.

Vi har också sett att arbetsgivare behöver mer kunskap om vad som är en kemisk arbetsmiljörisk eftersom det också kan omfatta vardagliga ämnen såsom kokande vatten och mjöldamm. De kemiska arbetsmiljöriskerna är många, och resultatet pekar också på att arbetsgivarna behöver bli bättre på att integrera dem i sitt systematiska arbetsmiljöarbete.

Smitta

Under 2020 och 2021 hade vi kontakt med arbetsgivare vid över 3 500 tillfällen för att inspektera risker för smitta. Vid hälften av inspektionerna ställde vi krav,

oftast att arbetsgivaren ska undersöka vilka arbetsuppgifter som innebär risk för smitta, dokumentera detta, bedöma om riskerna är allvarliga eller inte och åtgärda riskerna utifrån åtgärdstrappan.

Inspektionerna inom större organisationer bidrog till att arbetsgivaren från centralt håll tog fram åtgärder, utbildningar och information. Dessutom ledde inspektionerna till att en del företag inkluderade det förebyggande arbetet för att minska smittriskerna i sitt systematiska arbetsmiljöarbete.

Det finns också exempel på mindre företag som har valt att anlita företagshälsovården eller annan extern kompetens eftersom deras egna kunskaper inte har varit tillräckliga. På så sätt har de höjt kompetensen inom företaget.

Radon

När det gäller radon har projektets uppdrag varit att föreslå en metod som vi kan använda för att inspektera arbetsplatser utifrån riskerna med just radon.

Reach

Projektet har arbetat fram en strategi för hur Arbetsmiljöverket ska inspektera företag som omfattas av Reach-förordningen.

6. Diskussion och slutsatser

Kemiska risker och risker för smitta är arbetsmiljöfrågor som arbetsgivare behöver arbeta mer med för att minska ohälsotalen och olyckorna på grund av dessa faktorer. Arbetsgivaren har ett stort ansvar för att ha rätt kunskap, rätt beredskap och rätt arbetssätt så att arbetstagarna kan arbeta utan risk för liv och hälsa. Dessa arbetsmiljörisker finns i många branscher och leder till ohälsa och olyckor.

Ett aktivt systematiskt arbetsmiljöarbete kan förebygga riskerna. Det går också att i efterhand kontrollera om åtgärderna hade den tänkta effekten, genom regelbundna undersökningar och riskbedömningar och genom att dokumentera detta tillsammans med åtgärderna. Fel eller otillräckliga åtgärder kan leda till en falsk trygghet där arbetstagare tror att de är skyddade och arbetsgivare tror att de har satt in rätt åtgärder. Det kan i sin tur öka risken för olyckor och ohälsa.

Kemiska arbetsmiljörisker

Vi ser att våra inspektioner leder till förändring och förbättring. De allra flesta arbetsgivare åtgärdar bristerna utifrån de krav som vi ställer. Åtgärder som gör arbetsmiljön säkrare kan vara att alla behållare med kemikalier är korrekt

märkta, att punktutsugen vid svetsning är tillräckligt stora och att personalen får utbildning om hur de ska arbeta säkert.

En del arbetsgivare har också fått en större förståelse för att kemiska risker är mer än bara kemikalier. Det kan vara ämnen som bildas i den egna verksamheten, såsom svetsrök, eller ämnen som i vanliga fall ses som ofarliga, såsom vatten, mjöldamm eller trädamm från ädelträ. Kemiska risker är ett komplext område och arbetsgivaren behöver ha rätt kunskap för att minska riskerna som finns på arbetsstället.

Vi ser att medvetenheten har ökat om att man kan byta ut vissa farliga kemikalier mot mindre farliga. Det är lätt att använda det som man alltid har använt, men i många fall leder inspektionerna till att man rensar ut bland kemikalierna, eller sorterar och placerar dem säkert i skåp i stället för att de ska stå tillsammans på ett farligt sätt. Efter våra inspektioner har också arbetsgivarna förbättrat informationen och instruktionerna till arbetstagare om hur de ska skydda sig mot riskerna.

Vi ser att det är skillnad i hur en stor tillverkningsindustri och en mindre verkstad eller nagelbyggarstudio arbetar med kemiska risker. Större företag har ofta specialister och system som hanterar risker och åtgärder. Mindre företag kan behöva ta hjälp av företagshälsovården eller någon annan extern resurs för det systematiska arbetsmiljöarbetet och för att hantera kemiska arbetsmiljörisker. Även branschorganisationer kan ge bra stöd till anslutna arbetsgivare.

Smitta

De flesta branscher arbetar inte systematiskt för att förebygga smittrisker för de anställda. Inspektionerna visade att branscher med kundkontakt i stället hade fokus på att hindra kunden från att bli smittad av covid-19.

När inspektionerna började i maj 2020 blev de flesta arbetsgivare överraskade över att smittrisker är en arbetsmiljöfråga. Många hade relativt lite kunskap om smittrisker och om hur man förbygger och förhindrar infektion och spridning av smitta på arbetet.

Att ingen ska bli sjuk på arbetet på grund av smitta, och att arbetsgivaren har ansvar för detta, har verkligen kommit i fokus under pandemin. Men det är inte lätt att förebygga smittrisker under en pandemi. På förskolor tyckte man till exempel att det var problematiskt att använda skyddsutrustning med tanke på de små barnen.

Skolor har periodvis under pandemin haft möjlighet att stänga sin verksamhet och ha distansundervisning. Men detta har i sin tur ökat risken för en sämre utbildning och social distans som i sin tur kan leda till ohälsa. Därför har möjligheten att stänga skolors verksamhet på grund av smitta varit begränsad. Och det förebyggande arbetet med att avgränsa och minska riskerna för smitta på skolor har varit svårt eftersom skollokaler inte är utformade för att elever och lärare ska kunna hålla avstånd till varandra, och för att ventilationen inte har det luftflöde som behövts.

I takt med att kunskapen ökat i samhället har arbetsgivarna och skyddsombuden blivit mer medvetna om att smittrisker på arbetsplatsen regleras av Arbetsmiljöverkets föreskrifter. Inspektörerna vittnar också om ett stort intresse från arbetsgivare och skyddsombud för arbetet med att förhindra smittspridning.

Vid våra inspektioner har *åtgärdstrappan* varit en central del av dialogen med arbetsgivarna för att tydliggöra i vilken ordning åtgärder ska sättas in. Inspektörerna upplever att det har varit ett effektivt verktyg för att arbetsgivare ska förstå hur de kan förebygga smittriskerna.

Åtgärdstrappan bygger på att man stegvis minimerar eller tar bort riskerna i arbetsmiljön. Trappan är tänkt att påbörjas uppifrån, och när det gäller smitta utgår den ifrån STOP-principen och ser ut så här:

- Stanna hemma om du är sjuk.
- Tekniska åtgärder, exempelvis tillräcklig ventilation.
- Organisation av arbete, exempelvis se över vem som gör vad och när.
- Personlig skyddsutrustning.

Det systematiska arbetsmiljöarbetet är nyckeln till hur riskerna i arbetsmiljön ska hanteras. När systematiken finns kan även nya risker, som covid-19, fångas upp och tas med i det förebyggande arbetet.

Vår bedömning är att arbetsplatserna har uppfattat våra krav som relevanta och viktiga. Uppföljningarna och svaren på våra krav visar också att arbetsgivarna har åtgärdat de brister som var orsaken till kraven. En del har dessutom gjort mer än vad vi har krävt. Både arbetsgivare och skyddsombud har berättat att de genom inspektionerna fått mer kunskap om hur det förebyggande arbetet kan bedrivas. Det har lett till förändringar och förbättringar, vilket i sin tur har varit till nytta för hela arbetslivet och samhället.

En lärdom efter pandemin är att föreskriften om smittrisker (AFS 2018:4) är ett effektivt vapen för att minska risken för att smittas och bli sjuk på arbetet och i skolan. Om arbetsplatserna följer reglerna i föreskriften bidrar det till att färre drabbas av smitta i arbetet. Det innebär en vinst för arbetslivet och samhället, men även för jämställdheten eftersom det främst är kvinnor som är hemma för vård av sjukt barn.

Radon

Metoden för radonrelaterade inspektioner är utarbetad men ännu inte beslutad på grund av omprioriteringar under pandemin. Det är krävande att ställa om en myndighets verksamhet på kort tid men metoden väntar nu bara på beslut för att kunna implementeras i verksamheten.

Reach

Arbetsmiljöverket behöver en strategi för att inspektera utifrån Reach, för att vi ska kunna kontrollera att användarnas systematiska arbetsmiljöarbete säkerställer att de följer kraven.

Strategin går också ut på att andra berörda aktörer på arbetsmarknaden ska bli mer medvetna om förordningen. Tillverkare ska ge information om de kemikalier som de tillverkar, och informationen ska vara förståelig för användarna. Det är ett av de krav som vi ställer och som bidrar till bättre kontakt mellan tillverkare och användare. Även importörer av kemikalier behöver tillhandahålla information på ett sätt som hjälper användaren att använda kemikalien på ett säkert sätt.

Strategin syftar också till att kontrollera att användarna har tillräckliga kunskaper om kemikalierna som de hanterar.

Välkommen att kontakta:

Projektledare: Malin Cato
Telefon: 010-730 94 12
E-post: malin.cato@av.se

Denna rapport kommer att publiceras enligt det beslut som fattas av Arbetsmiljöverket.

Bilaga 1: Statistik

Nationell tillsyn – kemiska risker och smitta: SAM och kemiska arbetsmiljörisker

Tabell 1

Branschgrupper	Antal inspekterade arbetsställen	Andel arbetsställen som fick inspektionsmeddelande med krav	Antal beslut om föreläggande eller förbud
Tillverkning	267	82 %	3
Handel	44	84 %	
Annan serviceverksamhet	63	94 %	3
Övrigt	42	79 %	1
Totalt	416	83 %	7

Tabell 1 visar hur många arbetsställen som blev besökta under januari och februari 2020. Därefter ledde covid-19-pandemin till att vi ställde in resterande inspektioner i denna aktivitet.

Tabell 2

AFS	Namn	Antal hänvisningar	Paragrafer med flest hänvisningar
2011:19	Kemiska arbetsmiljörisker	1 471	5–8, 10
2009:2	Arbetsplatsens utformning	96	25, 13
1988:4	Blybatterier	69	5, 8–13
1999:7	Första hjälpen och krisstöd	68	9, 5
2015:4	Organisatorisk och social arbetsmiljö	45	10–13
2006:4	Användning av arbetsutrustning	42	8
2001:3	Användning av personlig skyddsutrustning	39	12

Tabell 2 visar vilka föreskrifter som har använts mest frekvent och vilka paragrafer i dessa som är mest använda i våra krav. Föreskriften "Kemiska arbetsmiljörisker", AFS 2011:19, har varit den föreskrift som vi har använt mest eftersom tillsynen har utgått från dessa krav. Kraven har handlat om att undersöka, förteckna, riskbedöma och åtgärda brister när det gäller kemiska arbetsmiljörisker.

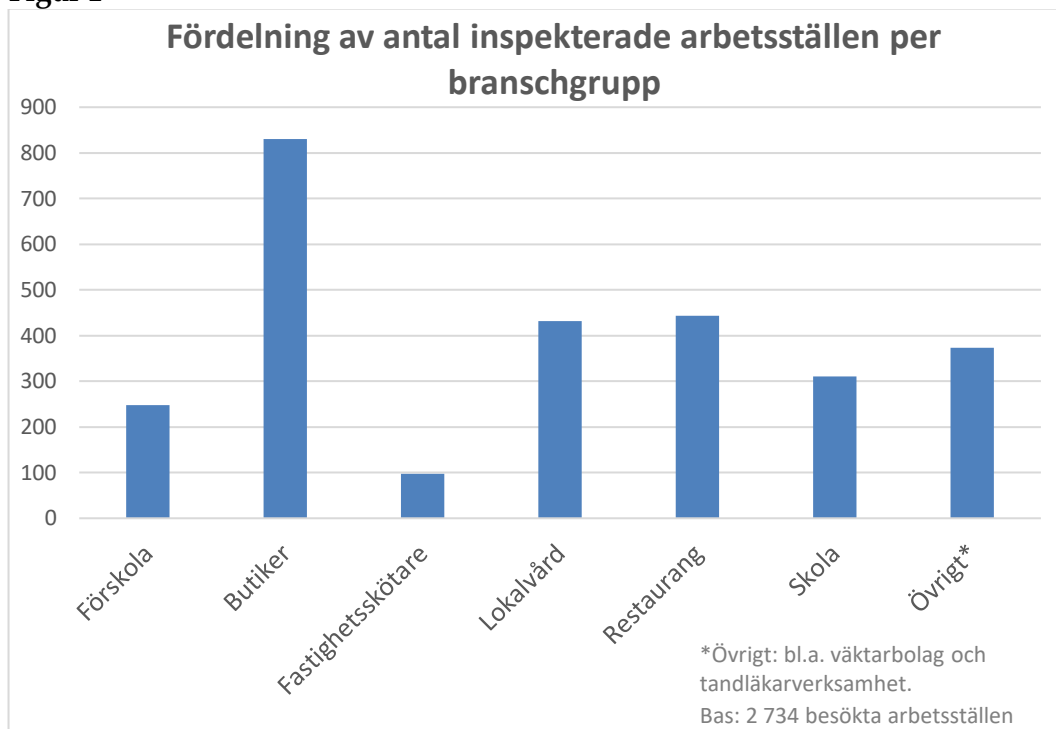
Nationell tillsyn - covid-19-pandemin 2020 och 2021

Tabell 3

Antal förrättningar (Inklusive inspektioner och uppföljningar)	Antal inspekterade arbetsställe	Andel arbetsställe som fick inspektionsmeddelande med krav	Antal beslut om föreläggande eller förbud
3 706	2 734	50 %	11

Tabell 3 visar att 2 734 arbetsställen fick en inspektion under 2020–2021. Hälften av dem fick krav på sig att åtgärda brister, i ett inspektionsmeddelande. Besöken utfördes via telefon på distans. Förutom inspektionerna gjorde vi närmare 1 000 återbesök på arbetsställen för att följa upp våra krav. Sammantaget har vi pratat om smitta vid 3 706 tillfällen.

Figur 1

Figur 1 visar fördelningen mellan olika branschgrupper för inspektionerna under 2020 och 2021. I den kan man se att butiker inspekterades mest men att vi även hade fokus på förskolor, lokalvård, skolor och restauranger.

Bilaga 2 - länkar till mer information

- [Kemiska arbetsmiljörisker AFS 2011:19](#)
- [Smittrisker AFS 2018:4](#)
- [Reach - information på Arbetsmiljöverkets hemsida](#)
- [Reach - Kemikalieinspektionen](#)
- [Radon - information på Arbetsmiljöverkets hemsida](#)
- [Radon - Strålsäkerhetsmyndigheten](#)
- [Systematiskt arbetsmiljöarbete AFS 2001:1](#)

Bilaga 3 – Tillsyn räddningstjänst

1. Sammanfattning

Under vinter 2021 och våren 2022 inspekterade vi kommunalförbundens räddningstjänster. Inspektionerna innefattade systematiskt arbetsmiljöarbete, kemiska arbetsmiljörisker, arbetsplatsens utformning, användning av arbetsutrustning och organisatoriska och sociala arbetsmiljörisker. Vi inspekterade 26 arbetsställen och ställde krav på åtgärder till 92% av dem.

Vår inspektionsinsats visade att arbetet inom räddningstjänst är förknippat med många arbetsmiljörisker. Belastningsergonomiska risker, arbete med olika typer av arbetsutrustning som motorsågar och brandsläckningsutrustning, brandbilar på starkt trafikerade vägar och skiftestidsarbete. Brandmän är även en yrkesgrupp som riskerar att utsättas för kemiska arbetsmiljörisker i en betydligt större omfattning än andra yrkesgrupper. Därför är ett fungerande systematiskt

arbetsmiljöarbete för att förebygga ohälsa och olyckor av största vikt för denna yrkesgrupp.

2. Bakgrund

Under 2019 genomförde vi en pilotinsats i samarbete med Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) med att inspektera räddningstjänstens övningscontainrar, där de övar på att släcka bränder under olika förhållanden. I pilotinsatsen upptäcktes det att en del utrustning inte uppfyllde de produkt-direktiv som finns inom EU som ställer krav på CE-märkning. Det fanns också tryckbärande anordningar som inte uppfyllde kraven i Arbetsmiljöverkets föreskrifter om tryckbärande anordning (AFS 2016:1). Vi uppmärksammade också brister i andra delar av räddningstjänstens arbetsmiljöarbete. Därför påbörjade vi inspektioner mot räddningstjänsten i september 2021. De avslutades i maj 2022.

3. Syfte, mål och avgränsningar

Syftet med tillsynen var att kontrollera att arbetsgivarna systematiskt förebygger arbetsmiljörisker. Vi inspekterade räddningstjänsten inom tre av Arbetsmiljöverkets regioner: väst, mitt och syd. En avgränsning som gjordes var att endast räddningstjänster som drivs inom kommunalförbund ingick i insatsen. Detta eftersom vi bedrev tillsyn av kommunernas systematiska arbetsmiljöarbete inom ramen för en annan tillsynsaktivitet.

4. Tillvägagångssätt – upplägg

Innan inspektionsinsatsen påbörjades kommunicerade vi med arbetstagar- och arbetsgivarparter via e-post och berättade om aktiviteten. I februari 2020 var det därefter tänkt att inspektionerna skulle påbörjas. Men pandemin gjorde att vi fick pausa insatsen. Räddningstjänsten hade en central roll för samhället under pandemin och Arbetsmiljöverket bedömde att det inte var lämpligt att genomföra en tillsynsinsats just då. När samhället åter kunde gå tillbaka till ett normalläge påbörjade vi inspektionerna.

Inspektionerna innefattade många olika arbetsmiljöområden: kemiska arbetsmiljörisker, systematiskt arbetsmiljöarbete, arbetsplatsens utformning, användning av arbetsutrustning och organisatoriska och sociala arbetsmiljörisker.

I vår föransökan beskrev vi vad vi skulle inspektera och hänvisade till vår webbplats. Där finns möjlighet att få mer information om våra föreskrifter och annat som gör att arbetsgivarna tillsammans med skyddsombud kan förbereda

sig inför vår inspektion. Under våra inspektioner, som alla skedde fysiskt på brandstationer, träffade inspektörerna arbetsgivare och skyddsombud.

När vi konstaterade risker i arbetsmiljön skickade vi ett inspektionsmeddelande till arbetsstället med krav på att rätta till dessa brister.

5. Resultat

Vårt mål var att kontrollera att arbetsgivaren följer vår lagstiftning för att stärka systematiken i arbetsmiljöarbetet och verka för en helhetssyn på arbetsmiljön. Som en effekt av pandemin blev ett något färre antal arbetsställen inspekterade än planerat. Men vi ser att vi ändå kan dra slutsatser utifrån genomförda inspektioner.

Vi inspekterade 26 arbetsställen med varierande grad av storlek, modernitet och storlek på utryckningsområde. Vi anser att inspektionsinsatsen har nått ut till betydligt fler. Vi har fått många telefonsamtal från andra räddningstjänster där man har varit intresserad av vilka brister vi har sett och vilka regler och föreskrifter som gäller inom deras område.

Av 26 inspekterade arbetsställen fick 24 krav att åtgärda brister i arbetsmiljön. Kraven som har ställts har bekräftat den bild som pilotinspektionerna visade, nämligen att räddningstjänstens arbete är ett riskfyllt arbete med många risker inom många områden. De visar också att arbetsgivarna inte jobbar tillräckligt systematiskt för att förebygga de risker som finns, på bristande rutiner för att undersöka och riskbedöma jobbet, bristande kunskaper om kemiska risker, brister i tvättrum, ventilation med mera.

Vilka krav ställde vi?¹

Föreskrifterna om systematiskt arbetsmiljöarbete (AFS 2001:1) lägger grunden för ett förebyggande arbetsmiljöarbete och vi har ställt krav utifrån den föreskriften.

I övrigt har kraven handlat om arbetsmiljörisker inom:

- Användning av arbetsutrustning (AFS 2006:4)
- Användning och kontroll av trycksatta anordningar (AFS 2017:3)
- Belastningsergonomi (AFS 2012:2)
- Kemiska arbetsmiljörisker (AFS 2011:19)
- Organisatorisk och social arbetsmiljö (AFS 2015:4)

¹ Fotnot finns i slutet

- Rök- och kemdykning (AFS 2007:7)

Det vanligaste kravet handlar om att arbetsgivaren ska undersöka och riskbedöma de risker som personalen utsätts för både vid utryckningar och på stationerna. En annan brist som vi har ställt krav på är att arbetsgivaren ska göra en förteckning och riskbedömning över kemiska arbetsmiljörisker. Kemiska arbetsmiljörisker är en del av räddningstjänstens största risker och behöver hanteras enligt gällande föreskrifter. Även krav utifrån föreskrifterna om användning av arbetsutrustning har varit vanliga, liksom krav som berör den organisatoriska och sociala arbetsmiljön.

Arbetsmiljökunskap

Tillsynen har visat att det är en ojämn nivå i arbetsmiljökunskap på de olika brandstationerna. Brister som vi sett är exempelvis:

- Avsaknad av information till arbetstagarna om kemiska arbetsmiljörisker
- Kunskaper kring organisatoriska och sociala arbetsmiljöfrågor,
- Belastningsergonomi
- Trycksatta anordningar.

Det är även viktigt att arbetsgivaren säkerställer att deltidsbrandmän har tillräckliga kunskaper om hur de ska förebygga arbetsmiljörisker.

Kemiska arbetsmiljörisker

Vi har sett flera brister i att förebygga kemiska arbetsmiljörisker, bland annat höll man inte isär kontaminerad och ren utrustning.

Brandstationer - gamla eller nya

På de brandstationer som vi har inspekterat i äldre byggnader såg vi att bra tvättrum för kläder, ventilation vid hantering av kontaminerad utrustning och uppdelning mellan kontaminerad och rengjord utrustning var svårt att få till. Dessa brandstationer är inte byggda så att man kan arbeta utifrån modern forskning och kunskap.

I tillsynen har vi också träffat på moderna räddningstjänster, där lokalernas utformning och utrustning är anpassad till dagens kunskapsläge. Det minskar risken betydligt för brandmännen att utsättas för de arbetsmiljörisker som det innebär att ta hand om, rengöra och återställa utrustning efter en utryckning.

6. Diskussion och slutsatser

Kemiska arbetsmiljörisker

Att vara brandman är ett väldigt riskfyllt arbete. WHO:s egna cancerforskningsinstitut IARC säger att brandmäns arbete klassificeras som med säkerhet cancerframkallande². Som brandman riskerar man att utsättas för många olika typer av farliga kemiska ämnen under ett yrkesliv. Kemiska ämne som på både kort och lång sikt kan leda till olika typer av ohälsa. Cancer, fortplantningspåverkan, allergier och astma för att nämna några. Det är därför av största vikt med ett aktivt förebyggande arbete för att ta bort eller minska de kemiska riskerna.

Arbetsutrustning, maskiner och lokaler

Arbetet innebär också många andra risker. Det handlar om risker att drabbas av ohälsa om de inte använder sin arbetsutrustning på rätt sätt. Det finns risker att skadas när de hanterar maskiner vid uttryckning och vid arbetet på stationen. För att förebygga olyckor och ohälsa och i värsta fall arbetsrelaterade dödsfall är det avgörande att de har rätt instruktioner, kunskap och kan hantera arbetsutrustning och maskiner.

Lokalernas utformning påverkar förutsättningar för att jobba förebyggande, Moderna lokaler ger utrymme för att arbeta mer säkert med kontaminerad utrustning.

Organisatoriska risker

Hur man organiserar arbetet utifrån arbetstidens förläggning, arbetsbelastning, storlek på uttryckningarna är också något som arbetsgivaren behöver undersöka och riskbedöma. De behöver också arbeta för ett gott samarbete utan trakasserier.

Räddningstjänsten ska kunna rycka ut och arbeta på alla tider av dygnet och vid större katastrofer ha personal som står rustade för detta. En hållbar planering och bra kunskap om riskerna är avgörande. Under våra inspektioner har vi sett att det har funnits brister i det förebyggande arbetet med den organisatoriska arbetsmiljön.

² Fotnot finns i slutet

Vi har sett att arbetsgivarnas kunskap om att förebygga sexuella trakasserier har varierat under våra inspektioner. Vi vill här passa på att lyfta upp att räddningstjänsten var aktuell i samband med me too-rörelsen.³

Arbetsmiljökunskap

Arbetsmiljöverkets bedömning efter tillsynen är att arbetsgivarna måste ta ett större ansvar för kunskapsutveckling inom arbetsmiljöområdet. Arbetsledare, chefer samt hel- och deltidsanställd personal behöver ha goda kunskaper i hur risker i arbetsmiljön ska förebyggas.

”Friska brandmän - Skellefteåmodellen”

MSB har gett ut publikationen *Friska brandmän – Skellefteåmodellen förbättrar arbetsmiljön*⁴ och lyfter upp att forskning har påvisat följande:

- Brandmannayrket innebär både uppenbara och dolda belastningar av farliga ämnen i olika former.
- Brandmän arbetar ofta skift med oregelbundna tider och därmed oregelbundna stresspåslag.
- Brandmän utsätter sig under kortare perioder för extremt hård fysisk belastning och termiska påfrestningar.
- Att vara brandman är förknippat med en identitet snarare än ett yrke, vilket leder till långa anställningstider. Det i sin tur skapar förutsättningar för yrkesrelaterad ohälsa.

I den här modellen försöker man säkra hela kedjan i en uttryckning mot kemiska arbetsmiljörisker. I det arbetet identifieras alla moment från starten på en uttryckning på brandstationen tills att uttryckningen var helt avslutad, alla brandmän var tillbaka på stationen och där all utrustning var sanerad och klar inför nästa uttryckning. Modellen är numera det arbetssätt som MSB rekommenderar brandstationer att arbeta utifrån.

Inspektionerna har visat att modellen är välkänd inom räddningstjänsten även om inte alla arbetar efter den. Modellens systematiska sätt att säkra att ingen arbetstagare ska bli utsatt för de risker det innebär att hantera kontaminerad utrustning är väldigt genomtänkt. Några av de räddningstjänster som inte använde sig av modellen vittnar om brister i det förebyggande systematiska arbetsmiljöarbetet och om att man inte fångar upp riskerna i alla delar av uttryckningskedjan så effektivt.

³ Fotnot finns i slutet

⁴ Fotnot finns i slutet

Det fortsatta arbetet med arbetsmiljön

Många av de kommunala förbunden har ett flertal brandstationer inom sin organisation. Förutom en huvudbrandstation kan det finnas flera små eller mycket små enheter där personalen består av deltidsbrandmän eller frivilliga brandmän. Om man inte arbetar heltid eller enbart vid akuta utryckningar kan kunskaper kring risker i arbetet försvagas. Det ligger i arbetsgivarnas arbetsmiljöansvar att förebygga arbetsmiljörisker i alla sina verksamheter.

Sammanfattningsvis

Sammanfattningsvis kan vi se att de arbetsmiljörisker som finns för brandmän i kombination med de brister som vi har sett i arbetsmiljöarbetet visar att det behövs ett mer aktivt förebyggande arbetsmiljöarbete.

Även huvudmännen behöver förstå att investeringar kan behövas för att se till att lokalerna är ändamålsenliga, utifrån aktuell kunskap för att arbeta säkert som brandman i hela utryckningskedjan.

Det har funnits ett stort intresse för att ta del av vad våra inspektioner har visat. Resultatet har också ett allmänintresse eftersom räddningstjänst berör hela samhället. Det är en av de instanser som hjälper samhället i kris- och katastrofläge och behöver vara en trygg och säker organisation, även för arbetstagarna som arbetar i den.

Välkommen att kontakta:

Projektledare: Malin Cato

Telefon: 010-730 94 12

E-post: malin.cato@av.se

Fotnot 1

Antal inspektioner och vanligaste kraven

Tabellen visar hur många räddningstjänster vi besökte i aktiviteten och hur många som fick inspektionsmeddelande. Den visar också de tre brister som kan leda till sanktionsavgifter. Vid två tillfällen gick ärenden vidare till ett beslut om föreläggande kopplat till ett vite.

	Totalt
Antal inspektioner	44
Besökta arbetsställe	26
IM (6.1-23)	22
Faktaunderlag för sanktionsavgift (6.1-38)	3
Beslutsförelägganden (6.1-33, 6.1-34)	2
Andel ärenden med krav vid inspektion	78%

Föreskrifter och krav

Systematiskt arbetsmiljöarbete (AFS 2001:1) är de föreskrifter vi ställt flest krav utifrån.

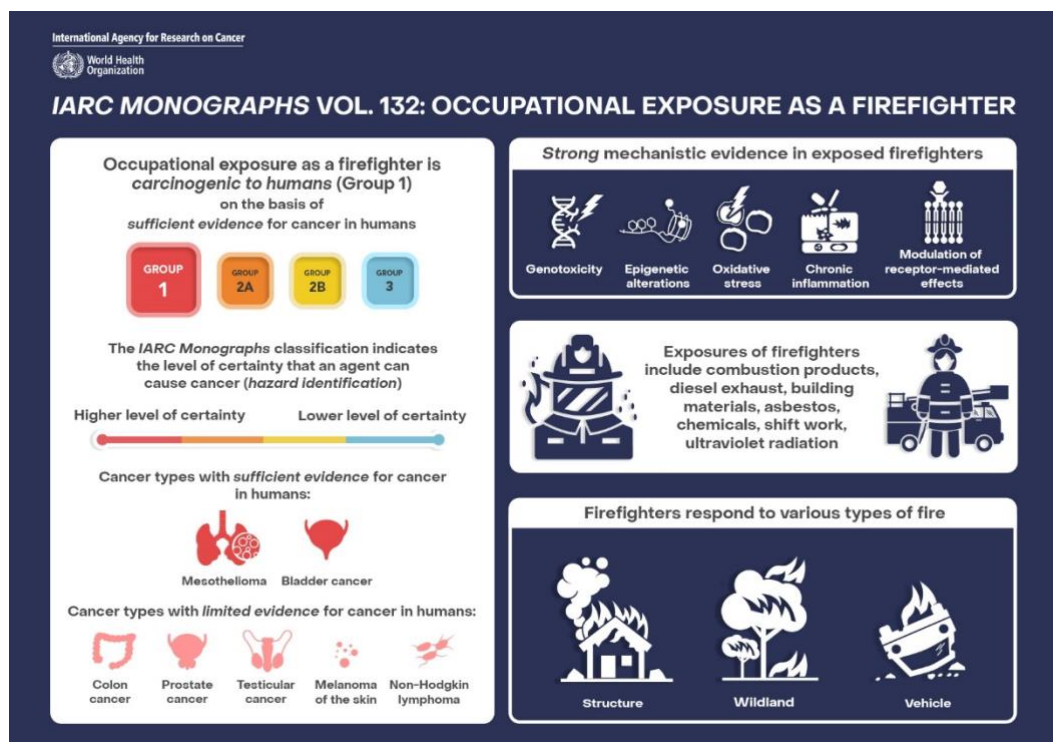
I övrigt så är det följande föreskrifter som användes för flest krav:

- Användning av arbetsutrustning (AFS 2006:4)
Här har vi flest gånger använt oss av § 3 som ställer krav på att arbetsgivaren ska undersöka och riskbedöma vilken arbetsutrustning som är lämplig att använda för att arbetstagarna ska kunna arbeta säkert.
- Användning och kontroll av trycksatta anordningar (AFS 2017:3)
Bland annat 1-4 §§ som handlar om undersökning och riskbedömning, placering och rutiner för fortlöpande tillsyn av trycksatta anordningar finns med som hänvisningar i våra krav.
- Organisatorisk och social arbetsmiljö (AFS 2015:4)
Där handlar 13-14 §§ om kränkande särbehandling liksom 10-12 §§ om arbetsbelastning och arbetstidens förläggning.
- Kemiska arbetsmiljörisker (AFS 2011:19)
Där 5-8 §§ undersökning, riskbedömning och åtgärder av de kemiska arbetsmiljöriskerna var några av de vanligaste paragrafer.

Fotnot 2

I en rapport som publicerades online på WHO 30 juni 2022 finns följande risker för brandmän beskrivna:

<https://www.iarc.who.int/infographics/iarc-monographs-evaluate-the-carcinogenicity-of-occupational-exposure-as-a-firefighter/>

Fotnot 3

På internationella kvinnodagen den 8 mars 2018 skrev kvinnlig personal ett öppet brev till Sveriges räddningstjänst under #larmetgår. Där vittande kvinnlig personal om sexuella trakasserier, kränkande särbehandling och övergrepp på sina arbetsplatser. <https://metooraddning.jimdofree.com/>

Fotnot 4

Publikation från Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, "Friska brandmän - Skellefteåmodellen förbättrar arbetsmiljön" s.11-12. 2014 ISBN 978-91-7383-480-3